

discrimen multo etiam maius est, si fides formaliter quatenus est *supernaturalis*, conferatur cum cognitione *naturali*, de qua re nunc non est dicendi locus. Nomen itaque *fidei* non *univoce* sed solum *analogice* commune censeripotest utrique cognitionis modo.

CAPUT III.

DE NECESSITATE FIDEI TUM GENERATIM SPECTATAR
TUM SPECIATIM FIDEI DIVINAE.

Potest spectari a) necessitas fidei sive in communi et abstrahendo a specifica ratione fidei humanae aut divinae, sive speciatiim fidei divinae, universim in ordine ad cognitionem cuiusvis veritatis. b) Singillatim considerabimus necessitatem fidei, quae aseritur inclusa in necessitate absoluta institutionis socialis et doctrinalis ad explicandum usum rationis, et quae fides ultimatiim ad primitivam Dei revelationem revocanda sit. c) Potissimum considerationem postulat necessitas fidei divinae ac proinde revelationis, qua continetur fidei obiectum, tamquam medii ad assecutionem ultimi finis hominis in hoc praesenti ordine supernaturalis elevationis. d) Huic doctrinae connectitur quaestio altera de necessitate revelationis et fidei ad hominis finem naturalem assequendum pro hypothese, quod humana natura non esset elevata ad finem supernaturalem. Tota vero haec disquisitio pertinet ad designandos generatim limites humanae rationis, ne vires negemus quae revera ei insunt, et sine quibus fides ipsa consistere non posset; et ne ex parte altera ei adscribamus vires confictas, quibus necessitas et beneficium revelationis ac fidei labefactaretur. Non sane nobis propositum est hoc compendio argumentum amplissimum pro dignitate tractare; sed principia solum indicasse contentis nobis esse licebit.

I. De asserta a quibusdam necessitate fidei in communi et nominatim fidei in revelationem relate ad totum ordinem nostrarum cognitionum.

Ad hanc priorem quaestionem quod spectat, prorsus repugnat, primam cognitionem velut fundamentum totius cer-

titudinis esse cognitionem fidei; nullus enim potest esse assensus fidei, quin in mente praevertat sin minus tempore saltem ratione prius intellectualis cognitio plurium veritatum, quae non sit per assensum ex motivo externo auctoritatis in testante, sed omnino sit per assensum ex intrinsecus perspecta veritate vi insiti luminis; huius autem principii negatio accommodata est ad omnem certitudinem et fidem ipsam labefactandam.

1. Profecto fides non est assensus in veritatem creditam ex perspecta interna ratione, et multo minus assensus in veritatem notam per se et immediata sui manifestatione; sed est essentialiter et ex formali sua ratione assensus mediatus in veritatem propter veritatem aliam fundamenti instar praecognitam, propter praecognitam scilicet auctoritatem testimonii. Unde necessario quemvis et ergo etiam primum assensum fidei praevertunt in mente multiples intellectuales conceptus seu ideae requisitae ad intelligendum aliquatenus sensum testimonii, tum cognitio certa auctoritatis testantis, et cognitio certa existentiae testimonii, ut paulo ante dictum est. « Nemo credit aliquid, nisi prius cogitet esse credendum » Augustin. de Praedest. SS. c. 2. « Quamvis nisi aliquid intelligat, nemo possit credere in Deum, tamen ipsa fide qua credit, sanatur ut intelligat ampliora » Id. in Ps. CXVIII. serm. 18. n. 3. « Etiam credere non possemus, nisi rationales animas haberemus.... Si rationabile est ut ad magna quaedam, quae capi nondum possunt, fides praecedat rationem, procul dubio quantulumque ratio quae hoc persuadet (ut credamus), etiam ipsa antecedit fidem » Id. ep. 120. n. 3. Nempe « fides non habet inquisitionem rationis naturalis demonstrantis id quod creditur; habet tamen inquisitionem quandam eorum, per quae inducitur homo ad credendum, puta quia sunt dicta a Deo et miraculis confirmata » S. Th. 2. 2. q. 2. a. 1. ad. 1.

Si quis forte exciperet, illam praevertentem cognitionem auctoritatis testimonii esse ipsamet cognitionem fidei, aequivocatio dilucidanda esset. Poterit dici cognitio fidei, quatenus tamquam fundamentum supponitur et ita ut elementum necessarium ingreditur omnem assensum fidei; at

non potest esse per se *cognitio fidei formaliter*, h. e. assensus propter cognitam auctoritatem alterius testimonii, quin ultimo tandem sistendum sit in cognitione ex intrinseca intellecta ratione. Quaero enim, si auctoritatem testimonii A credis et suscipis propter auctoritatem testimonii B, quomodo cognoscis hanc auctoritatem? an ex cognita ratione interna? Tum habeo, quod contendo. An propter auctoritatem tertii testimonii C? Tum eadem redibit quaestio, et progressus erit in infinitum. Hoc autem ipso evidens est, nullius testimonii auctoritatem fore certo cognoscibilem, eodem prorsus modo, quo in singulis entibus contingentibus cuiuscumque serie nulla est ratio sufficiens existentiae, nisi perveniatur ultimo ad ens necessarium. Est ergo evidens, non posse affirmari primam cognitionem esse cognitionem fidei propter auctoritatem testimonii, quin fundamentum ipsum fidei subtrahatur (1). Eadem argumentatio recurrit in quaestione, quomodo certo cognoscatur existentia testimonii, et undenam originem habeant praecognitiones necessariae ad intelligendum sensum cuiusvis proindeque etiam primi testimonii.

Haec ratio omnino evidens et ineluctabilis est, saltem quamdiu agitur de fide solum naturali. Nihilominus ad eam eludendam invenerunt aliqui novam theoriam de *cognitione immediata*. Dixerunt scilicet, primam cognitionem esse utique per fidem, non tamen esse ex praecognita auctoritate testimonii, sed ex quodam animi instinctu, quod quidem negotium obscurissimum docto vocabulo appellarunt *cognitionem immediatam*. At ille assensus in verum vel est ex perspectione veritatis in se ipsa, tum ea non erit fides proprio sensu, de qua agitur, sed cognitio immediata veritatis

(1) Haec labefactio fundamentorum fidei certe praeparatur sententiis, cuiusmodi sunt sequentes. « Toute certitude repose sur la foi; » « la certitude n'est qu'une foi pleine dans une autorité infallible » Lamennais Essai sur l'indifférence etc. T. II. p. 41. 132. 184. 225. « Le principe d'autorité ou de foi étant la base de la certitude même, la raison de chacun ne peut exister, que par l'adhésion à ce principe. Ce n'est pas la foi qui naît de la raison, c'est la raison qui naît de la foi » Gerbet Doctrines philos. sur la certitude p. 70.

per se notae lumine intellectus (cap. II. §. I.), nec opus est alio animi instinctu; vel si dicitur assensus esse, quin verum ulla ratione interna vel externa sese intellectui manifestet ut verum, huiusmodi assensus esset utique ex instinctu eximie caeco, sed nec fides esset (quamvis Iacobus hoc nomine illum assensum appellaverit), nec ulla veri cognitio, multoque minus cognitio certa (cap. I. §. II.). Perinde absurdum est, si dicitur esse assensus in rem *testimonio* propositam, ex caeco tamen instinctu, quin cognoscatur credibilitas et veritas testificationis (scientia et veracitas in testante) (1). Sane talis assentiendi modus indifferenter se habet ad verum et ad errorem propositum, nec potest esse ullatenus certus seu necessario nexus cum veritate. Proinde quomodocumque concipias assensum fidei (saltem quamdiu agitur de assensu naturali rationis), cui non supponatur aliqua cognitio certa ex interna veri ratione sese manifestante intellectui, cognitio videlicet saepe iam commemorata auctoritatis testimonii, certitudo cognitionis fidei consistere non potest; et quando talem fidei cognitionem nullo certo nixam fundamento ponunt ut fundamentum vel necessarium conditionem omnis certitudinis, haec ipsa subvertitur (2).

2. Aiunt alii, fundamentum fidei esse certissimum ipsam revelationem Dei infinitae veritatis; hanc enim fidem se ponere ut fundamentum omnis certitudinis. At a) iuxta hanc doctrinam revelatio positiva et fides in illam dicenda esset

(1) « Il faut que la vérité se donne elle-même à l'homme... Quand elle se donne, il la reçoit; voilà tout ce qu'il peut; encore faut-il qu'il la reçoive de confiance, et sans exiger qu'elle montre ses titres; car il n'est pas même en état de les vérifier » Lamennais Pensées diverses p. 488.

(2) « L'évidence même emprunte sa force du témoignage, par lequel nous nous assurons que l'évidence affecte les autres hommes de la même manière que nous et à l'égard des mêmes objets; » « y a-t-il quelque chose? toute raison humaine est impuissante à résoudre cette question » Id. Pensées p. 485. 491. « Soutenir que chaque homme (considéré isolément) a en soi-même la certitude rationnelle de son existence, c'est déclarer qu'on adopte la philosophie Cartésienne avec toutes ses conséquences. C'est se rejeter dans les inconvénients, les contradictions, les absurdités inhérentes à cette philosophie » Id. Défense de l'Essai etc. p. 193.

complementum absolute necessarium humanae rationis, quo haec compleatur et reddatur idonea ad suas naturales functiones; in hoc autem principio continetur radix confusionis ordinis naturalis et supernaturalis. *b)* Quaero, quomodo certo cognoscatur auctoritas Dei revelantis et existentia revelationis? Veritas enim formaliter est in intellectu; nec de obiecto quidquam affirmare possumus, nisi quatenus est cognitum. Si certo cognoscitur auctoritas revelationis ex rationibus internis sese manifestantibus intellectui, non ergo prima cognitio ac fundamentum omnis certitudinis est vel esse potest fides formaliter accepta, quae est assensus propter testimonium; si ea auctoritas revelationis cognoscitur per aliam revelationem, redibit eadem quaestio, donec sistatur in cognitione aliqua ex rationibus internis, ut superius declaratum est.

Verum reponunt; si ita est, certitudo reducit ad cognitionem subiectivam, nec iam Deo sed sibi ipsi homo credit. Ipsa huius difficultatis propositio patefacit confusionem omnium notionum. Certitudo formaliter est in cognitione, cognitio autem est actus vitalis intellectus; adeoque reputat certitudo formalis, quae non sit subiectiva, h. e. quae non sit in subiecto cognoscente; at certitudo simpliciter non est, nisi quatenus firmus assensus respondet dignitati obiectivae rationum postulantium firmitatem assensus; adeoque certitudo subiectiva respondens cognitae auctoritati divini testimonii est certitudo fidei, de qua agitur. Non autem est certitudo *mere subiectiva*, quam non nos admittimus, sed adversarii admittere coguntur, si asserunt firmum assensum in testimonium absque cognitione rationum obiectivarum, quibus veritas testimonii sese intellectui manifestet (cap. I. §. II.). Porro hominem *credere sibi ipsi* est locutio absurda ex eo derivata, quod certitudo formalis et reflexa cognitio certitudinis confunditur cum motivo seu formali obiecto assensus. In omni cognitione certa utique homo ipse cognoscit cum certitudine, et potest reflexe cognoscere hanc certitudinem; nemo autem *credit* vel credere potest nisi alteri, cum *credere* propria significatione nihil sit aliud, quam assensum praestare propter auctoritatem cognitam alterius testantis.

3. Postremo dici posset, non naturalem sed supernaturalem fidem esse illud fundamentum omnis certitudinis; in hac autem fide ipsum infusum lumen fidei determinare intellectum ad assensum in veritatem revelatam, et ideo non requiri praevidiam cognitionem rationum postulantium assensum. At *a)* si hoc modo *supernaturalis* fides constituitur necessarium fundamentum omnis certitudinis, eo ipso assertitur talis fides naturae rationali debita, atque adeo *naturalis*, non *supernaturalis*. Cum vero *fides supernaturalis* sit fundamentum et radix totius *supernaturalis* iustitiae (Conc. Trident. sess. VI. cap. 8.), ex illa doctrina consequitur subversio totius ordinis vere *supernaturalis* ac indebiti. *b)* Quoniam tamen verbis saltem appellatur *fides supernaturalis*, dicimus assensum huiusmodi absque cognita ratione postulante assensum non posse esse *supernaturalem*, quia imprudens est. Quamvis enim lumen fidei possit supplere, quod in modo proponendi obiectum per accidens forte deest, dummodo cognitio rationum praecedat hic et nunc excludens formidinem prudentem (cap. II. §. III.), non tamen lumen fidei potest concurrere ad assensum, quin obiectum ut credibile manifestetur. *c)* Imo assensus fidei absque cognitione *formalis obiecti*, et absque cognitione aliqua qua percipiatur verus sensus *obiecti materialis*, est impossibilis. « Sequeretur enim, inquit Suarez, fidem (habitum fidei) non praebere assensum rationali et intellectuali modo sed per modum *naturalis* agentis, quod nec dici nec cogitari potest; quomodo enim intellectus praebet assensum, nisi videat et cognoscat aliquod sufficiens motivum assentiendi? » de Fide disp. III. sect. 3. n. 2. Unde *d)* lumen fidei adeo non ordinatur ad excludendam necessariam cognitionem obiectivarum rationum (*auctoritatis Dei et Dei revelantis*), ut imo detur et necessarium sit ad *supernaturalem* elevationem et confortationem cognitionis earundem rationum. Vide Conc. Vatican. Constit. de Fide cap. 3. can. 3.

II. De necessitate fidei, quae dicitur inclusa
in necessitate institutionis socialis.

Omnem nostram cognitionem saltem ordinis metaphysici, theologici, ethici ex fide suscipi vel tamquam ultimo fundamento necessario fidei inniti, contenderunt aliqui probare ex illa opinione, quae absolutam statuit necessitatem institutionis et eruditionis in societate humana ita, ut sine hac institutione homo perpetuo et necessario maneret expertus omnium huiusmodi idearum et cognitionum, atque ita destitutus usu rationis (1). Pleniore disputatione de his sen-

(1) Sacra Congregatio Indicis anno 1843. et 1844. in Theodicea et in Logica Professoris Lovaniensis cl. Gerardi Ubaghs « emendandas indicavit » propositiones nonnullas, inter quas huc maxime pertinent sequentes. « Haud posse nos in cognitionem cuiusvis externae metaphysicae veritatis venire (nempe quae respiciat ea, quae sub sensu nostros non cadunt), absque alterius instructione, ac in ultima analysi absque divina revelatione. » « Probationes existentiae Dei reduci ad quamdam fidem aut fundari in hac fide, qua non tam videmus quam credimus, seu naturaliter persuasum nobis est, ideam hanc esse fidelem, id quod evidenter mere interna cernere non possumus. » « Veritatem internam immediate cognoscere possumus, externam non sine interposita fide. » « Necessè est, ut institutio aliena nobis manifestas faciat veritates; quae nec merae animi affectiones sunt, nec sub sensu nostros externos cadunt. » Vide Revue des sciences ecclésiastiques T. X. p. 568; T. XI. p. 184; T. XII. p. 168.

Ut in contextu distinctius intelligi possit doctrina auctoris, describam aliqua ex Theodicea ed. 3. 1852, ubi recentiora systemata ontologismi (ut vocant), idearum innatarum, traditionalismi simul coniunguntur. « Idea Dei est illud lumen intelligibile menti nostrae semper praesens, quo fit ut Deus a nobis cognosci possit, etiamsi non semper cognoscatur... Nobis haec idea Deus ipse esse videtur menti nostrae nunquam non praesens, etsi non semper notus... Cognitio seu notitia Dei est actus mentis, quo sibi insitae Dei ideae verè conscia fit. Ut Dei cognitio in nobis aperta gignatur, aequè ac ut rationis usus acquiratur, hae conditiones necessariae sunt: 1^a. ut Dei idea nobis insita sit; 2^a. ut aliquot rerum sensibilium perceptiones habeamus; 3^a. ut ope instructionis excitetur ad mentem elevandam a rebus sensibilibus ad ideas, quae supra sensus sunt, atque mens ita excitata sua ipsius alacritate ad ideam

mentis ad psychologiam remissâ, ubi de origine idearum agitur, nobis ad praesentem scopum sufficere sufficiet declarare minus institutionis ordinatae ad cognitionem veri ex rationi-

Dei sibi insitam attendat, eam distincte percipiat atque ita Deum vere cognoscat. Cum porro huiusmodi instructio vera primariae revelationis continuatio sit, et sicut nos instructione ita primi homines divina revelatione indigerint, ut ad Dei notitiam pervenirent; hoc sensu revelatione divina homini opus esse dicimus, ut ad veram Dei cognitionem pertingat... Homini mente sano naturaliter certum fit Deum esse, hoc ipso quod huius ideam aperte percipit... Ratio autem qua tunc vere ducitur et nititur, etsi eam nondum reflexe advertat, ipsa illa est intuitio divinae ideae, quam videt et agnoscit, at non distinguit; sicut etiam fieri potest, ut lumen physicum vere intueamur et reflexa cogitatione non distinguamus. (Quomodo cl. auctor non intellexit, fieri quidem posse ut quod sensibus videmus, mente non cogitemus; sed fieri nullo modo posse, ut aliquid mente videamus, et idem tamen non cogitemus?) Itaque haec naturalis nostra de Deo institutio vera et propria dicta certitudo est, certitudinem philosophicam antecedit, atque huius fundamentum seu rationem vere continet. Haec enim posterior certitudo, quae argumentis philosophicis ad scientiae regulas exactis perficitur, tunc tantum in nobis oritur, quum mediate cogitando et scientificè ratiocinando eo pervenimus, ut rationum momenta, propter quae Deum esse iam naturaliter credebamur, si ita loqui licet, recogitemus et recognoscamus... Deum esse philosophice probare seu demonstrare non possumus aliter quam idoneis verbis exponendo ea rationum momenta, quibus is nititur, cui naturaliter certum est Deum existere.... Aliud igitur est primam rei eiusdem notitiam acquirere, aliud rem quomodocumque cognitam probare. Prius si de Deo agitur, sine ullo institutionis atque adeo divinae revelationis auxilio a nobis fieri non posse censemus (et proinde censet etiam auctor, ut mox patebit, nullam supersensibilem veritatem quae sub experientiam non cadit, sine revelatione cognosci posse); posterius, ubi prima illa notitia acquisita iam est, non invocata revelationis auctoritate fieri posse existimamus (i. e. ad cognitionem quam ope revelationis acquisivimus, reflectere, et rationum momenta, quae sunt revelatio et divinae ideae seu Dei ipsius intuitio, idoneis verbis exponere possumus sine nova revelatione)... Haec idea, quae ipsa entis vere infiniti idea est, nulli posteriori aut inferiori dici potest, siquidem in nulla alia tamquam generaliori includitur nec ex alia alia tamquam priori consequitur. Sed contra omnium idearum realium ipsa maxime comprehensionis et ordine prima est, a cuius veritate pendet veritas omnium aliarum, seu quidquid veri in quibusvis aliis deprehenditur, proindeque ipsa veritas omnium prima dici striete debet (committitur nempe nota illa confusio ordinis ontologici cum ordine logico)... Hinc sequitur. 1^a. eam veritatem primum

bus internis, quam brevittatis causa dicemus *scientiam*, huiusque institutionis discrimen a traditione, qua proponitur obiectum *credendum propter auctoritatem testimonii*, cui respondet *fides*.

1. Institutio quaevis, seu quae extrinsecus fit veritatis propositio, vires intelligendi subiectivas non efficit sed supponit. At vero, respondent adversarii, institutio necessaria est ad vires rationis humanae explicandas; sine institutione enim, ut constat experientia, homo numquam pervenit ad usum rationis. Sit ita; quaero iam, quid sibi vult, hominem habere usum rationis? Puto non aliud, quam quod supposita sana harmonia facultatum cognoscitivarum eius intellectus iam informatus est sufficienti amplitudine idearum et veritatum (iudiciorum in habitu), quibus pro vi insita rationis recte uti possit, atque ex iis progredi ad veritates alias cognoscendas. Quod ergo institutio, sive connaturalis et communis in societate humana sive artificialis et scientifica, necessaria esse dicitur ad explicandum usum rationis, non potest significare aliud, nisi quod institutio necessaria est ad acquirendam sufficientem amplitudinem idearum et cognitionum veri (seu iudiciorum). Institutio ergo considerari debet in ordine ad acquirendas ideas seu conceptus intellectuales, et in ordine ad formanda iudicia seu cognoscendas relationes idearum et obiectorum quae ideis exhibentur.

a) Ideae formari non possunt nisi ab ipso intellectu vi sua insita ex obiectis ei logice praesentibus, h. e. cognoscibiliter exhibitis (1). Institutio ergo ad formandas ideas non

recte seu immediate percipi debere, quia veritas prima, non derivata est; sequitur 2°. eandem eo apertius certo veram esse, quod *sine ipsa nihil aliud verum esse aut philosophice probari queat, aut alterius veritatis ratio reddi possit*; sequitur 3°. argumenta philosophica quae ratiocinando et inferendo procedunt, huius veritatis certitudinem non signere sed vere confirmare — l. c. p. 10. 11. 12. 23. 24.

(1) Non posse formari aīo ideas nisi operatione intellectus, praeseindendo ab hypothese, quod Deus ideas actuales vel habituales iam ad usum expeditas menti infunderet, ad quas acquirendas sane iam nulla institutione opus esset. Si qui vero ideas sic dictas innatas admittunt, quae ab aliis aliter sed ab omnibus obscurissime describuntur, parvi

aliud potest conferre, quam quod apto modo facultatibus cognoscitivis obiecta exhibeat, primum quidem ea quae cadunt sub experientiam, deinde vero formatis ab insita vi intellectus illorum conceptibus intellectualibus, et hoc ipso perspectis iam relationibus et formatis ab intellectu sponte sua iudiciis ac primis principiis, apta connexionem cum praecognitis repraesentet cognoscibiliter intellectui obiecta alia, etiam quae nulli subsunt experientiae, ut sua vi intellectus eorum ideas concipiat. In summa totum negotium institutionis in concipiendis ideis unice revocatur ad aptam obiectorum exhibitionem. Non igitur ex auctoritate testimonii ac proinde non per actualem fidem idea concipitur aut concipi potest; sed intellectus vi sua naturali vel supernaturaliter elevata format conceptum ex obiecto sibi repraesentato.

Dantur quidem obiecta, quae sola revelatione divina exhibentur intellectui, et ad quorum apprehensionem numquam pervenisset sine revelatione; attamen apprehensionem simplicem, qua nihil affirmatur vel negatur, intellectus non format *ex auctoritate* revelationis; sed dum per revelationem obiectum in connexionem cum aliis ideis et cognitionibus iam praehabitis exhibetur, aliquem format analogum conceptum ipsius obiecti exhibitivi. Ita formamus ideam aliquam e. g. de generatione Filii Dei, de processione Spiritus sancti, de persona constituta per relationem, de natura humana unita Verbo secundum hypostasim etc. « Intellectus nostri duplex est operatio, una qua format simplices rerum quidditates, ut quid est homo vel quid est animal; in qua quidem operatione non invenitur verum per se nec falsum, sicut nec in vocibus incomplexis. Alia operatio intellectus est, secundum quam componit et dividit affirmando et negando; et in hac iam invenitur verum et falsum sicut et in voce complexa (in propositione), quae est eius signum. *Non autem invenitur credere in prima operatione, sed in secunda; credimus enim vera et discredimus falsa* » S. Th. de Verit. q. 14. a. 1. θ.

refert ad praesens negotium; ad eas enim excitandas requiruntur omnia, quae nos dicimus sufficere ad formandas ideas.

Est igitur prorsus evidens, institutionem et doctrinam externam quoad formationem idearum non posse ita se habere, ut ideae concipiatur per fidem seu per assensum propter auctoritatem, cum ibi nullus adhuc sit assensus; sed institutionem pertinere unice ad aptiorem obiecti exhibitionem.

b) In ordine ad iudicia seu ad cognitionem veritatum proprie dictam, quam altero loco posuimus, institutio potest se habere dupliciter; potest videlicet tendere ad ingerendam *scientiam* vel ad provocandam *fidem*. Hic alter modus propositionis ac institutionis locum utique habet in quam plurimis obiectis nostrae cognitionis, quae non nisi fide vel divina vel humana novimus; sed nec est nec potest esse universalis quoad universas ac nominatim quoad eas cognitiones veritatis, quae fidei necessario supponuntur velut eius fundamenta eamque praecedunt, ut superius satis demonstratum est. In propositione vero ac institutione ad *scientiam* veritatum omnia eadem valent, quae diximus de institutionis munere relate ad concipiendas ideas. Totum scilicet negotium consistit in apta veri exhibitione ad intellectum, ut vi sua propria verum perscipiat ex rationibus intestinis.

2. Possumus hanc institutionem tam relate ad ideas quam ad scientiam veritatum considerare distinctius, ut perficitur *rebus* vel *signis*. Quatenus perficitur rebus, non est aliud quam obiectorum sensibilibus et signorum naturalium (horum enim eadem est ratio ac rerum), repraesentatio ad sensus, ut vis insita intellectus conceptus formet intellectuales et prima quaedam iudicia ac principia; qua in institutione, si tamen hoc nomine appellanda est, auctoritas et fides nullam habet partem, non secus ac quando obiecta exhibentur per sese nemine monstrante.

Institutio proprie dicta tum incipit, quum iam signis utitur arbitrariis, inter quae primum locum tenent verba et verborum contextus (sermo scilicet). De hac proprie dicta institutione sequentia sunt manifesta.

a) Repugnat, institutione per signa arbitraria, cuiusmodi praepremis sunt verba, concipi primas ideas et pri-

mas cognitiones intellectuales. Nisi enim mens discentis iam informata sit pluribus conceptibus intellectualibus et cognitionibus veritatum, signa arbitraria (e. g. vocabula) non erunt ei signa formaliter sed *res* tantummodo, sonus inquam. « Cum primum istae duae syllabae, cum dicimus *caput*, aures meas impulerunt, tam nescivi, quid significarent, quam cum primum audirem legerem *saraballas* (Dan. III. 27.). Sed cum saepe diceretur *caput*, notans atque animadvertens, quando diceretur, reperi vocabulum esse rei, quae mihi iam erat videndo notissima. Quod priusquam reperissem, tantum mihi sonus erat hoc verbum; *si-gnum* vero esse didici, quando cuius rei signum esset inveni, quam quidem, ut dixi, non significatu sed aspectu didiceram. Itaque magis signum *re* cognita, quam signo dato ipsa *res* discitur » s. Aug. de Magistro n. 33. Lege ibi reliqua.

b) Cum mens iam novit rationem signi, et quid verba audita significant, adeoque plures ideas iam praehabuit, et plurium veritatum ac principiorum intellectione instructa est, oratio ordinata ad ingerendam scientiam tantum potest in connexionione cum veritatibus iam praecognitis discenti exhibere per signa nota veritates alias modo apto, ut eius intellectus has alias veritates ex illis praecognitis et ex rationibus intestinis perscipiat. Institutione igitur per verba quae sit ad scientiam directa, nihil aliud efficitur nisi apta exhibitio veri in connexionione cum veritatibus praecognitis; lumen autem intellectus a Deo datum, conservatum, adiutum (naturali vel supernaturali concursu) veritatem ex intima ratione perscipit. Ergo hac institutione nec primae ideae et primae veri cognitiones acquiri possunt, sed illae tanquam fundamentum aut conditio necessaria ei supponuntur; nec scientia, ad quam institutio iuvat, auctoritati innititur aut rationem habet fidei.

De tota hac re subtilissime disputat s. Augustinus l. c. n. 38. *sqq.*, cuius sensum explicatum habes apud doctorem Angelicum. « In scientiae acquisitione eodem modo docens alium ad scientiam ignotorum deducit inveniando, sicut si aliquis deducit se ipsum in cognitionem ignoti. Processus

autem rationis perveniens ad cognitionem ignoti in inveniendo est, ut principia communia per se nota applicet ad determinatas materias, et inde procedat in aliquas particulares conclusiones et ex his in alias. Unde et secundum hoc unus alium docere dicitur, quod istum discursum rationis quem in se facit ratione naturali, alteri exponit per signa; et sic ratio naturalis discipuli per huiusmodi sibi proposita sicut per quaedam instrumenta pervenit in cognitionem ignotorum... Cognition rerum in nobis non efficitur per cognitionem signorum sed per cognitionem aliquarum rerum magis certarum scilicet principiorum, quae nobis per aliqua signa proponuntur et applicantur ad alia, quae prius erant nobis ignota simpliciter, quamvis nota secundum quid (in principiis praecognitis)... In discipulo describuntur formae intelligibiles, ex quibus scientia per doctrinam accepta constituitur, immediate quidem per intellectum agentem (discipuli) sed mediate per eum qui docet. Proponit enim doctor rerum intelligibilium signa, ex quibus intellectus agens accipit intentiones intelligibiles et describit eas in intellectu possibili (1); unde ipsa verba doctoris audita vel visa in scripto, hoc modo se habent ad causandam scientiam in intellectu, sicut res quae sunt extra animam... Quod aliquid per certitudinem sciatur, est ex lumine rationis divinitus interius indito, quo in nobis loquitur Deus, non autem ab homine exterius docente, nisi quatenus conclusiones in principia resolvit nos docens; ex quo tamen nos certitudinem scientiae non acciperemus, nisi inesset nobis certitudo principiorum, in quae conclusiones resolvuntur. s. Thomas de Verit. q. 11. a. 1. 0. et ad 2. 11. 13.

Ex omnibus haecenus dictis ita concludimus. Longe alia est quaestio, utrum ideae et primae nostrae cognitiones veritatum vel omnino omnes cognitiones certae suscipiantur aut suscipi possint per fidem, h. e. propter auctoritatem testimonii; et alia est quaestio, utrum et quatenus necessaria sit institutio sive connaturalis in humana societate sive ar-

(1) Intellectus quatenus *agens*, format rerum intellectuales conceptus; quatenus *possibilis* recipiens et perficiendus, illis informatur.

tificialis per disciplinam ad informandum intellectum sufficienti amplitudine idearum et cognitionum veritatis in quovis ordine. Illud prius evidenter falsum est, et negandum esset, etiamsi necessitas institutionis absoluta affirmaretur. Necessitas enim haec unice consequeretur ex eo, quod obiecta cognitionis nullo alio modo quam per institutionem cognoscibiliter intellectui exhiberi possent, ut ex declarata functione institutionis constat; non autem inde ortum haberet, quod veritas nonnisi ex auctoritate et per fidem nobis sit certo cognoscibilis.

3. Reliquum est, ut de hac ipsa institutionis necessitate ad sufficientem cognitionum amplitudinem acquirendam dicamus, quid nobis verum videatur. Necessitas institutionis ad sufficientem amplitudinem idearum et principiorum acquirendam, ut usus rationis humanae satis explicatus censi possit, non oritur ex defectu vis intellectualis ad verum intelligendum in obiectis rite propositis; si enim ita esset, omnis etiam institutio esset inutilis. Sed quaecumque tandem sit necessitas positivae doctrinae ac institutionis, ea prae veritatibus rationalibus et naturaliter cognoscendis revocatur ad necessitatem aptioris modi in propositione et exhibitione obiectorum, ut intellectus facilius et promptius et ideo etiam ad ampliorem et distinctiorem veritatum cognitionem perveniat.

Status hominis connaturalis, ad quem ex ipsa sua natura factus est, certe est socialis in communione et coniunctione cum aliis hominibus. Cum homo ex ipsa conditione naturae compositae animalis rationalis indigeat praesidiis externis ad explicationem sicut aliarum ita et intellectualium virium, praesidia connaturalia ad congruam facultatis cognoscitivae explicationem habet in ipsa humana societate, ut obiecta in primis proponantur sufficienti amplitudine et varietate, ut excitetur et foveatur constans attentio ad obiecta, ut apta eorundem copulatione ratio ex aliis ad alias cognitiones deducatur. Si iam supponatur, qua hypothesis nonnulli mire abutuntur, homo inde ab infantia ab humana societate extorris, eo ipso supponitur destitutus praesidiis connaturalibus ad aptiorem obiectorum propositionem,

ad attentionis excitationem, ad idoneam idearum et iudiciorum inter se invicem comparationem. Obiecta quam plurima, ex quibus facilior est et promptior idearum et principiorum praesertim moralium efformatio, proponuntur ei nunquam; ex iis obiectis quae ei per sese obgeruntur, ideas abstrahet et iudicia efformabit fere non alia, quam quae vi insita intellectus *sponte* enascuntur; consideratio enim et constantior aliqua attentio in praesenti naturae conditione, ubi appetitus inferiores multo vehementius trahunt et distrahunt, exspectari non potest in homine ita, ut supponitur, destituto externis praesidiis, nisi Deus quod in externis subsidiis deest, suppleat specialibus adiutoriis internis.

Ad distinctiorem declarationem possumus considerare in homine facultates subiectivas intellectus et voluntatis, deinde vero externam obiectorum propositionem ad intellectum et excitationem voluntatis, ac postremo interna Dei adiutoria. Facultates physicae adsunt homini tum intellectus tum voluntas ex ipsa sua natura, ita tamen ut necessaria sit pro intellectu obiectorum conveniens propositio, ut a voluntate deinde figatur et contineatur satis constans attentio et consideratio; voluntas vero morali necessitate indigeat excitatione et praesidiis etiam externis. Iam in statu illo abnormi propositio obiectorum pro intellectu non quidem omnino deficit, sed est admodum manca; externa excitatio et subsidia pro voluntate, quae in societate sunt plurima, ibi fere desunt. Conceptus igitur intellectuales et prima rationalia iudicia intellectus efformabit, quantum *sponte et necessario* enascuntur ex obiectorum licet manca propositione. Amplitudo harum idearum et horum iudiciorum non potest certa aliqua norma definiri. Sine dubio illuc pertinent rerum sensibilibus ideae universales; conscientia sui suorumque actuum, et iudicia ex his sponte enascentia. Ad huiusmodi *spontaneas* cognitiones referri debere etiam obscuram et confusam notitiam entis superioris alicuius, a quo omnia pendent, et inde similiter confusam cognitionem boni et mali moralis, tum philosophice persuadetur ex natura humanae rationis *imaginis Dei* et ex na-

turali eius destinatione, tum theologiae deducitur ex modo, quo ss. Patres praecentibus Scripturis constanter describunt primam confusam notitiam Dei velut insitam et congenitam naturae rationali, spontaneam, nulla indigentem institutione (*ἔμφροτον, ἀύροματον, ἀδιδάκτων χρημα*). Vide Tract. de Deo th. VI. VII. Cum mens primis ideis et iudiciis iam informata est, posset homo (*possibilitate physica*) libera et deliberata voluntate attentionem figendo in obiecta et reflectendo ad se ipsum suasque iam acquisitas cognitiones, pervenire ad ulteriorem aliquem profectum et expolitionem cognitionum; attamen ex ipsa confusione et obscuritate cognitionum, ex modo minus accommodo quo obiecta considerata sistuntur, ex defectu omnis excitationis externae pro voluntate, ex sensualium cupiditatum vigore, difficultates tantae sunt, ut oriatur *moralis impotentia* perveniendi in conditione tam abnormi et connaturalibus externis praesidiis destituta ad gradum aliquem sufficientem claritatis et distinctionis idearum ac cognitionum.

At in hac consideratione facta est abstractio ab adiutoriis Dei specialibus internis. Haec adiutoria interna consideranda sunt, quatenus hominem excitarent ac dirigerent, ut moraliter posset adhibere sufficientem attentionem ad comparandam clariorem cognitionem Dei et actionum moralium, ut deinde moraliter posset adhibere diligentiam in observanda lege naturali secundum cognitionem iam acquisitam; quod si praestaret, Deus abundantioribus adiutoriis eum promoveret, et in praesenti ordine supernaturalis elevationis ei vel provideret externam revelationis doctrinam, vel gratiam externam suppleret interna extraordinaria illustratione. Ita certe docent s. Thomas et alii theologi. Illi nimirum huiusmodi homines in ordine ad divinam providentiam non spectant velut infantes rationis usu destitutos, de quibus baptismo praemorientibus quomodo sentiendum sit, explicatur in Tractatu de voluntate Dei salvifica (Tract. de Deo th. LIII.); sed considerant eos ut rationis satis compotes ad merendum ac demerendum, atque ideo capaces ac indigos gratiae actualis. Ad obiectionem, quod si fides explicita necessaria est ad salutem, consequen-

ter homo « nutritus in sylvis » careret necessariis ad salutem, hunc in sensum respondet s. Thomas. « Non sequitur inconveniens posito, quod quilibet teneatur aliquid explicitate credere, si in sylvis vel inter bruta animalia nutriatur; hoc enim ad divinam providentiam pertinet, ut quilibet provideat de necessariis ad salutem, dummodo ex parte eius non impediatur. Si enim aliquis taliter nutritus ductum naturalis rationis sequeretur in appetitu boni et fuga mali, certissime est tenendum, quod ei Deus vel per internam inspirationem revelaret ea quae sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei praedcatorem ad eum dirigeret » S. Th. de Verit. q. 14. a. 11. ad 1; 3. dist. 25. q. 2. a. 1. sol. ad 2. Eodem modo loquitur Hugo a S. Charo in Scholiis ad Rom. II. 12. « Sit aliquis nutritus in nemore ab aliqua bestia, et post fuerit ibi diu; talis nihil scit de Christo, talis videtur excusari... Respondeo, in talibus iudicia Dei abyssus multa; verumtamen quod nec talis excusatur, quia habuit rationem naturalem, qui si secundum eam fecisset, quod in se esset, Dominus contulisset gratiam. »

Ceterum de tota hac hypothesi status abnormis extra societatem homini connaturalem haec tenemus. a) Inepte assumitur talis conditio velut terminus comparationis ad iudicandum de naturalibus viribus humanae rationis; non secus ac si quis vim vegetalem et animaleam discendam esse contenderet ex consideratione hominis inde ab infantia artissimis vinculis toto corpore constricti. b) Explicatio rationis in huiusmodi hominibus erit varia pro diversa indole et pro diversis conditionibus externis, in quibus versantur. Quaecumque vero futura sit illa explicatio, hoc unum discere possumus, quod aliunde est certissimum, indigere hominem accommoda obiectorum cognoscibilium propositione, et pro diverso gradu magis minusve aptae propositionis diversos etiam esse gradus explicationis rationis, acquisitionis idearum et cognitionum. Si obiecta intellectui proposita essent paucissima et omnino uniformia, ut ante quinquaginta fere annos accidit misero illi iuveni Gaspari Hauser in Germania inde ab infantia tenebricoso carcere

incluso, et si inde homo reipsa maneret expertus omnium idearum ordinis superioris, id non probaret absolutam necessitatem institutionis in societate humana ad eas acquirendas; sed solum demonstraret aliquam satis amplem requiri obiectorum propositionem. c) Inepte provocatur ad experientiam, qua probetur nullas posse acquiri ideas ordinis metaphysici, theologici, ethici citra institutionem in societate humana. Nam exempla tamquam termini comparationis sunt paucissima; si vero in illis etiam concederetur factum suppositum defectus omnium huiusmodi idearum, nondum probaretur non posse aut potuisse acquiri, cum praeter privationem institutionis multa sint, quae acquisitionem impedire potuerint. At probatio ipsa facti ex sola experientia haberi non potest; constat enim, recordationem idearum et cognitionum obscurarum et confusarum obliterari supervenientibus ideis claris ac distinctis; illorum ergo hominum posterius testimonium edicentium, se omnibus huiusmodi ideis fuisse destitutos, non pluris est quam nostra oblivio, quod non recordamur nostrarum idearum et cognitionum obscurarum ex prima pueritia.

III. De revelationis et respondentis
ei fidei supernaturalis necessitate
ad assecutionem ultimi finis in ordine
praesenti elevationis.

1. Finis ultimus creaturae rationalis non potest esse constitutus nisi in cognitione Dei supremae veritatis et amore Dei summi boni ita, ut destinationi intellectus et voluntatis ad verum et bonum plene satisfaciat, atque hoc ipso creatura suam ultimam perfectionem consequatur, et in suo ultimo fine veri et boni plene beata sit. Modus autem cognitionis et amoris finalis potest dupliciter se habere, a) ita ut exigentiam creatae naturae rationalis non excedat, sed eius viribus in ultima naturali perfectione constitutis sit accommodatus; b) ita ut supra exigentiam omnem naturae et facultatum naturalium per donum superadditum et per singularem participationem (assimila-